

Anton Mussert. *Nagelaten bekentenissen. Verantwoording en celbrieven van de NSB-leider.* Bezorgd en ingeleid door Gerard Groeneveld. Vantilt

In een brief aan premier Schermerhorn van 28 maart 1946 noemt Anton Mussert, op dat moment opgesloten in de Strafgevangenis te Scheveningen, het zijn 'laatste wens' dat de Verantwoordingen die hij met het oog op zijn proces heeft geschreven 'in druk mogen verschijnen, opdat wie eerlijk wil kennismaken van hetgeen is geschied, van onze strijd achter de schermen, daardoor geholpen worde'. Het 'batig saldo' van de publicatie zou ten goede moeten komen aan het Nederlandse Rode Kruis.

Het heeft lang geduurd, maar onlangs is één van die Verantwoordingen ('De NSB in oorlogstijd. De offergang voor Volk en Vaderland') integraal uitgegeven, samen met nog wat andere documenten en een uitvoerige inleiding van tekstbezorger Gerard Groeneveld, onder de titel *Nagelaten bekentenissen. Verantwoording en celbrieven van de NSB-leider.* Een welkome aanvulling op wat al bekend was dankzij het werk van historici en biografen als Loe de Jong, A.A. de Jonge, Ronald Havenaar en Jan Meyers.

Op grote verrassingen hoeft men niet te rekenen, maar het is interessant om nu eens in Musserts eigen woorden te lezen hoe hij zich na de bevrijding heeft willen verdedigen. Want dat is deze Verantwoording uiteraard: een verdediging, een apologie, die daarom (zoals Groeneveld terecht opmerkt) 'met een zekere omzichtigheid' moet worden gelezen. Musserts schriftelijke demonstratie van goede bedoelingen valt niet per se samen met zijn daden tijdens de bezetting, zodat het pleidooi van H.W. von der Dunk (Opinie, 17 november) om Mussert niet langer als een 'landverrader' te beschouwen misschien toch wat voorbarig is.

Volgens Mussert zijn het de Duitsers die ervoor hebben gezorgd dat zijn goede bedoelingen op zo weinig zijn uitgelopen, zij het niet *alle* Duitsers. Na de capitulatie van 1940 had hij zich naar eigen zeggen 'niet op het stompzinnige standpunt gesteld, dat iedere Duitscher een vijand van ons land was'. De beste vriend van Nederland was, als we Mussert mogen geloven, Adolf Hitler. Helaas werden diens nobele plannen, waarin voor Mussert en de NSB een prominente plaats zou zijn ingeruimd, doorkruist door andere, op uitbuiting en annexatie uit zijnde nazi-kopstukken als Himmler, Goering en Goebbels en hun trawanten van de SS en SD in bezet Nederland.

In Musserts visie was de NSB de 'verzekeringpolis' van Nederland, als Hitler de oorlog zou winnen (wat Mussert tot het einde toe heilig geloofde), net zoals de koningin en de regering in Londen dat waren, voor het geval de Geallieerden zouden winnen. Hij droomde van een 'Germaansche Statenbond', waarbinnen hij zelf zou optreden als Leider van Nederland en Nederland zou functioneren als een 'brug' tussen Duitsland en Engeland. Inleider Groeneveld maakt onder meer gewag van Musserts 'bemoeizucht' en 'zelfoverschatting', maar het meest in het oog springt de ongelofelijke politieke naïviteit, te meer daar uit Musserts eigen tekst blijkt hoe weinig hij in werkelijkheid voor elkaar kreeg.

Met trots wordt vermeld dat hij erin was geslaagd in Den Haag het Groen

van Prinsterer Huis te restaureren en dat hij de toren van Zaltbommel voor vernietiging had weten te redden. Ook het Groene Kruis was behouden en nog zo wat betrekkelijke kleinigheden; voor het overige bleef bijna alles steken in de goede bedoelingen. 'Lijdelijk verzet' en 'vechten tegen de bierkaai', daar kwam het, ook volgens Mussert zelf, steeds weer op neer. Toch heeft hij het bijtje er niet bij neer gegooid, als een nationale 'burgemeester in oorlogstijd' is hij op zijn post gebleven. Achteraf tracht hij er zelfs een soort tragische heroïek aan te ontleen, zich concentrerend op de zuiverheid van zijn intenties.

Die intenties, de oorspronkelijke idealen van het Nederlandse nationaal-socialisme (volgens Mussert iets heel anders dan het Duitse origineel), worden door hem de 'these' genoemd, de bezettingstijd met zijn 'Duitse furie' is vervolgens de 'antithese', terwijl de 'synthese' na de bevrijding zou moeten aanbreken – als men tenminste zo vriendelijk wilde zijn om de activiteiten van de NSB op te vatten als een vorm van 'bovengrondse' strijd, die nu samen met de 'ondergrondse' strijd moest samenvloeien ten gunste van de wederopbouw.

De NSB als verzetsbeweging – in weerwil van de wonderlijke dialectiek klinkt het niet echt overtuigend. Hetzelfde geldt voor Musserts al even curieuze visie op het Nederlandse nationaal-socialisme als verweer tegen de 'absolute staat', met Montesquieu en diens *trias politica* als verrassende inspiratiebron. Zo verdedigt Mussert de rechtmatigheid van het eigen gezag van de kerken evenals het bijzonder onderwijs tegen de Duitse nationaal-socialisten, die voor 'één staatschool' waren en vonden dat de kerken hun mond moesten houden. Het verzet tegen het staatsabsolutisme als argument ter verdediging van het bijzonder onderwijs, lijkt me een zinnige (en nog niet veel gehoorde) bijdrage aan het huidige debat over de relatie tussen kerk en staat, al is het vast onverstandig om hierbij uitgerekend Mussert aan te roepen - en dat niet alleen omdat onuitgelegd blijft hoe dit anti-absolutisme valt te rijmen met zijn eigen autoritaire leiderschap.

Opvallend is dat slechts vier bladzijden zijn ingeruimd voor de 'Joodsche kwestie'. We weten dat Mussert van huis uit geen fanatieke antisemiet was, tot mei 1940 had de NSB zelfs joodse leden, maar van principiële protesten tegen de jodenvervolging was evenmin sprake. Alleen voor zijn joodse ex-leden (en enkele persoonlijke vrienden) is hij naar eigen zeggen opgekomen; zij werden naar Theresienstadt gedeporteerd, in plaats van naar andere kampen, waarover Mussert schrijft dat de toekomst er 'duister' was. Typerend is dat hij wél met de Duitsers ruziede over wat er met het in beslag genomen joodse vermogen diende te gebeuren. Mussert bepleitte – tevergeefs - dat het aan het Nederlandse volk ten goede zou komen. Dus ook in dit opzicht stelde hij zich allereerst op als een Nederlandse nationalist, zonder tegen de roof van het joodse vermogen als zodanig iets in te brengen.

Valt dat ook nog onder de goede bedoelingen? Voor zover ik weet is tijdens het proces tegen Mussert niet veel nadruk gelegd op de jodenvervolging. De tijd waarin de holocaust als de centrale misdaad van het nationaal-socialisme werd aangewezen moest in 1946 nog aanbreken. Dat neemt niet weg dat het nationalisme op zichzelf al voldoende problematisch is om Musserts defensie van

patriottisme en 'bovengronds' verzet te ondermijnen. De NSB mag dan oprecht nationalistisch zijn geweest, haar ideaal van de natie had ondanks enkele verschillen veel meer gemeen met het Duitse nationaal-socialisme dan met de verlangens van de overgrote meerderheid van de Nederlandse bevolking.

Het tekent Musserts geringe politieke benul dat de combinatie van Duits nationaal-socialisme en imperialisme door hem zelfs na de bevrijding nog als schokkend werd ervaren, maar aangezien de schok tevoren nooit groot genoeg was om zijn steun aan de bezetter (inclusief militaire steun) te staken, blijft het terecht om hem een 'landverrader' te noemen. Met hooguit deze tegemoetkoming dat de leider van de NSB – zie de paradoxale titel van Havenaars 'biografische schets' uit 1978 – niet zozeer een verrader *van*, als wel een verrader *voor* het vaderland is geweest.

(*NRC Handelsblad*, 2-12-2005)